

KUNGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH
ANTI KVITETS AKADEMIEN

ÅRSBOK 2025

STOCKHOLM 2025

THE ROYAL SWEDISH ACADEMY OF LETTERS,
HISTORY AND ANTIQUITIES

ACADÉMIE ROYALE SUÉDOISE DES
BELLES-LETTRES, DE L'HISTOIRE
ET DES ANTIQUITÉS

KGL. SCHWEDISCHE AKADEMIE FÜR LITERATUR,
GESCHICHTE UND ALTERTÜMER



© De enskilda författarna och KVHAA, Stockholm 2025

Grafisk formgivning: Lars Paulsrud

vittherhetsakademien.se

ISBN 978-91-88763-68-6, ISSN 0083-6796

Italgraf Media, 2025

INNEHÅLL

- 7 Preses hälsningstal
- 11 År 2025 tilldelade medaljer och priser

MINNESORD

- 19 Gunnar Eriksson
- 25 Jan Svartvik

FÖREDRAG

- 37 Hans Kronning: *Om villkorskonstruktioner*
- 55 Frederick Whitling: *Kungen som grävde. Gustaf VI Adolf som arkeolog och kulturmecenat*
- 69 Gunnar Bjursell: *Den kulturella hjärnan*
- 85 Heikki Pihlajamäki: *Kolonialismen och den europeiska rättens första globalisering 1500–1800*
- 97 Gunnel Cederlöf: *Migrationsströmmar, kapital och tillfälligheter. Indien och Skandinavien under den industriella vändningen*
- 121 Anna Larsdotter: *Rettigska samlingarna*
- 143 Jenny Andersson: *Marknadsrevolution uppifrån och nerifrån*

- 157 Susanne Thedéen: *Framtiden och forskningen. Aktuella frågor på Riksantikvarieämbetet*
- 169 Mohammad Fazlhashemi: *Hoten mot den akademiska friheten*
- 179 Torun Lindholm Öjmyr: *Hur kan vi motverka kunskapsresistens?*

ÅRSBERÄTTELSE, FÖRTECKNINGAR ÖVER LEDAMÖTER,
AKADEMIFORSKARE OCH PERSONAL

- 193 Ständige sekreterarens årsberättelse
- 199 Vitterhetsakademiens kulturfastigheter
- 211 Årsberättelser från vissa forskningsföretag m.m.
- 223 Publikationer utgivna 21.3.2024–20.3.2025
- 225 Alfabetisk förteckning över Akademiens ledamöter
- 242 Akademiens ledamöter i invalsordning
- 245 Ledamöternas fördelning på klasser
- 247 Avlidna ledamöter 21.3.2024–20.3.2025
- 248 Akademiens utskott och nämnder
- 254 Vitterhetsakademiens akademiforskare
- 255 Akademiens personal

JENNY ANDERSSON

Marknadsrevolution uppifrån och nerifrån

DET ÄR ETT STÄNDIGT PROBLEM i historieforskningen att vår blick på dåtiden färgas av vår nutid. Det är förstås en förutsättning, historievetenskapens roll är att hjälpa oss att förstå vår samtid. Den politiska idéhistorien har ganska snabbt gått från att vara ett lite dammig och avdankat fält befolkat av antika gestalter till att bli högrelevant. Det har att göra med politikens återkomst – med det faktum att vi i dag lever i ett hyperpolitiskt landskap, där idékriget och inte det materiella står i fokus. När vi ägnar oss åt idéhistoria måste vi därför hela tiden arbeta på två fronter. Vi arbetar med ett slags arkeologisk rekonstruktion av historiska texter, men vi arbetar också med dessa texters mening i vår samtid, i en samtidskontext som ofta mycket snabbt förflyttar sig.

När man forskar om nyliberalismens historia dyker detta problem med att hålla två tankar i huvudet och att stå mitt emellan sin samtid och den historiska kontexten hela tiden upp. När jag och min programgrupp hade tilldelats det stora anslaget från Riksbankens jubileumsfond för projektet ”Nyliberalism i Norden. Ett nytt historiskt fält”, som vi sedan dess arbetat med, reagerade en tankesmedja till höger med att publicera en nätartikel under rubriken ”Mer häxjakt än forskning”. En text jag skrev i tidskriften *Respons* om den historiska nyliberalismforskningen ledde till invändningar i inlägg till tidskriften från samma tankesmedja, men

också till ett antal protestmejl från ledande vänsterföreträdare. Höger och vänster hade båda orubbliga uppfattningar om vad nyliberalism är, och de kände sig tvungna att invända mot ett akademiskt forskningsprogram som ställde andra frågor.

Båda sidor har full rätt till sin uppfattning, men historikerns roll i samhällsdebatten är att hålla styr mot etablerade och ofta starkt politiserade bilder och ställa svårare frågor om hur och varför. Som forskare uppfattar vi också förhoppningsvis att vår roll är att skapa mening och relevans för en publik långt bortom tankesmedjorna. Vi har i programmet uppfattat att universitetsstudenter, en bildad allmänhet, gymnasieungdomar och gymnasielärare är en viktig publik, förutom forskningssamhället självt. För dem känner vi ett ansvar att försöka förklara något.

Jag menar att det som vi i en bok har kallat ”marknadens tid” ställer oss inför ett avgörande problem; det innehåller i själva verket en paradox. De marknadsrevolutioner som inträffat i västvärlden har ofta varit djupt impopulära. Ibland har de genomdrivits mot befolkningars vilja; exempel på detta är pensionsreformer eller förändringar på arbetsmarknaden. De har haft omfattande sociala konsekvenser inte minst i ökande ojämlikhetstal. Ändå måste de sägas ha haft karaktären av blodlös revolution. Människor har protesterat mot delar av marknadiseringen – men de har också efterfrågat, ackommoderat och accepterat andra delar. Samtidigt som människor protesterat mot utförsäljningen av allmännyttan, har andra – och ibland kanske samma personer – köpt lägenheter och gjort bostadskarriär.¹ I marknadsrevolutionen har funnits framtidsloften, löften om en ny frihet, om en ny social rörlighet uppåt i samhällshierarkin, om en ny trygghet i en tid då välfärdsstaten drog sig tillbaka. Det vi ofta tänker på som nyliberalism måste ses både som en uppsättning idéer ovanifrån och som en fråga om nya former av subjektivitet och affekt inuti oss själva. Marknadiseringen som yttre samhällelig process avspeglar sig i en inre process i alla oss som i dagens värld vant oss vid att tänka kring sådant som risk och vinst som om de vore en naturlig förlängning av våra jag.

Under tiden för vårt forskningsprogram har vi som historiker ofta ställts inför att marknadsrevolutionen är ett starkt känsloladdat problem i det svenska samhället. Många vill ha svaret på frågan om vad som hände. Det är en fråga som ofta laddas med sorg och nostalgi, en känsla av förlust av något: en folkhemstid, en välfärdsstat. Andra uppfattar marknadens tid som en stor framgångssaga, en modernisering av ett tidigare stelt och hierarkiskt samhälle styrt av en allt maktfullkomligare socialdemokrati, en samhällsrevolution där kreativitet, entreprenörskap, mångkultur och driftighet äntligen fick plats. Mitten mellan dessa poler, mellan vad begreppshistorikern Reinhart Koselleck kallat erfarenhetsrummet och framtidshorizonten, finns samtidshistorien, och dess utgångspunkter måste hela tiden flytta sig för att vår forskning ska fortsätta att vara relevant.² Under vår forskning har vi inte bara upptäckt att marknadens tid har en starkt polariserad kronologi när samtidshistorien inte längre domineras av folkhemstalet 1928 eller det röda 1968, utan kanske av riksdagsvalet 1921 eller löntagarfonds demonstrationerna 1983.³ Vi har också insett att marknaden har en egen idéhistoria, och att studera denna även i modern tid kräver tidslinjer betydligt längre tillbaka i tiden.

Marknaden som politisk kategori

Hur kan man som idéhistoriker förhålla sig till begrepp som marknad och nyliberalism? För många discipliner är marknaden i första hand en materiell företeelse. Men för humanister ställer marknaden frågor om mening, betydelse, subjektivitet och affekt, liksom om samspelet mellan idéer, politiska texter, materialitet och social förändring.

För det första är marknaden ett begreppshistoriskt problem: Till skillnad från i tidigare historiska perioder står marknadsbegreppet i dag för en hel samhällsform, *marknadsekonomin* eller *marknadssamhället*. En sådan förändring står naturligtvis i relation till omfattande kapitalistiska förändringar, men också till politiska sådana: man kan påminna om att i Sverige började man att tala om marknadsekonomi först efter löntagarfondsdebatten i slutet av 1970-talet, eftersom det centrala slagordet



Demonstration mot förslaget om löntagarfonder 1983.

Foto: Marie Hedberg, *Aftonbladet*/TT.

i löntagarfondsmotståndet var ”marknadsekonomi, inte planekonomi”. Man definierade då marknadsekonomi som en ekonomi där det privata ägandet står i fokus, och inte kollektivt ägande av folkrörelser, stat eller kooperativ.

Att marknaden blivit en samhällsmetafor eller en bild av det moderna samhällskontraktet kan ställas i relation till att man tidigare i historien talade om marknaden antingen som en fysisk plats eller som ett specifikt ekonomiskt fält. De allra första marknaderna var ju platser där människor möttes kring det som ekonomer kallar utbytet, det vill säga för att byta varor med varandra. De ägde företrädesvis rum med viss säsongsmässig regelbundenhet, och har i Sverige gjort så sedan vikingatiden. Betyd-

ligt senare kom marknadsbegreppet att delas upp i ord som beskrev hur en ny typ av utbytesrelation kom att prägla specifika samhällsfenomen, exempelvis jordbruksprodukter eller arbetskraft. Så kom exempelvis begreppet arbetsmarknaden till under tidigt 1900-tal, det vill säga först i och med den institutionella process som gjorde att lönearbetet gick från att ha varit starkt reglerat i bondesamhället till att bli en rörlig vara som också hade ett pris, i industri- eller jordbruksarbetarlönen. Man kan ge många exempel på liknande förändringar. Med hjälp av digital teknik bedriver idéhistoriker som Leif Runefelt, Henrik Björck och Elin Åström Rudberg viktig forskning om hur begreppet marknad på liknande sätt spjälkats upp och fått nya associationer över tid.⁴ Studier av språkbruket om marknaden visar på en häpnadsväckande polysemi – marknad är ett så kallat *essentially contested concept*, med andra ord ett begrepp vars betydelser hela tiden flyter.

För det andra är det relevant att som idéhistoriker se på marknaden som en politisk kategori. En politisk kategori är ett begrepp som samlar föreställningar om det politiska och bidrar till gränsdragningar mellan sfärer som samhälle, individ, kultur eller ekonomi. Här breddar studiet av marknadsbegreppet den klassiska idéhistoriens repertoar; mycket av den klassiska idéhistorien har handlat om att studera centrala politiska begrepp som stat, republik, medborgare och så vidare. I den äldre idéhistorien har marknadsbegreppet ofta lämnats utanför, som om det inte hade en politisk laddning. Det figurerar till exempel knappt i klassiska verk som Quentin Skinners *Foundations of modern political thought* (1978), och marknad som begrepp saknas också i Kosellecks *Geschichtliche Grundbegriffe*, det vill säga i det stora verk som lade grunden till europeisk begreppshistoria.

Nyare forskning visar att marknaden lika mycket som statsbegreppet måste skrivas in i en modern politisk kanon.⁵ I den äldre idéhistorien, om vi går till senmedeltiden eller revolutionstiden mellan 1600 och 1800, förekommer marknaden ofta som en svårtyglad och rebellisk sfär. Den följer varken nations- eller imperiegränser, och den respekterar inte de

uppfattningar om suveränitet eller internationell rätt som växer fram vid denna tid. Marknaden befolkas av dem som exempelvis Thomas Hobbes eller Adam Smith kallar för *merchants* i sina klassiska verk. De är en bråkig skara; de rör sig över nationsgränser och hav och gör saker som på olika sätt kan gå emot regentens påbud. De kan liksom denna tids bankirer sätta stater i skuld eller rusta arméer, och de kräver en ny typ av privilegium som inte är förankrat i den klassiska medborgartankens länk till staden eller jorden, utan i en föreställning om kapitalets rörlighet. Under dessa århundraden finns ibland en revolutionär laddning i marknadsbegreppet, en sekulär föreställning om frihet.

Samtidigt, och för det tredje, innehåller marknadstanken mycket annat: reaktion, revolution och protest, men också disciplin, maktutövning och framväxande byråkrati. Det klassiska exemplet på det senare är Brittiska ostindiska kompaniet, först ett slags handelsstat och sedan kolonial administration.⁶ Från 1700-talet och framåt kan man tala om en moralisering och naturalisering av marknaden som idé. Det handlar om tankar som bryter med äldre historiska föreställningar som att marknaden är ful och syndfull och appellerar till de sämsta beteenden i människan. I stället ges idéer om vinst och ränta ett värde som en del av ett samhälleligt utbyte och reciprocitet mellan människor. Adam Smith talar till och med om en kärleksrelation i marknaden.⁷

I denna moraliseringsprocess ingår att marknaden ges gränser. Moralfilosofen Smith, som bara använde det slitna uttrycket *den osynliga handen* ett fåtal gånger, talade desto mer om de konventioner som gjorde utbytet till ett gott och produktivt samhälleligt mervärde och inte till ett blodlöst utnyttjande. Åtminstone ända fram till en bra bit in på 1900-talet tenderar diskussioner om marknaden att hela tiden betona vad marknaden får lov att göra, liksom vilka gränser den befinner sig inom i strikt reglerade värdesystem. Marknaden får till exempel dela ut post men inte straff.⁸ Man kan se detta som att marknadsbegreppet omgärdas av en nyttotillskrivning, ett ständigt gränsdragningsarbete i diskussioner om vad marknads nyttan är, vem den ska tjäna och hur. Faktiskt så

pågår en sådan nyttotillskrivning ständigt även inom det jag vill kalla nyliberalism, som ofta uppfattas som en föreställning om den absolut fria marknaden, men som också över tid innehåller starkt moraliserande tankar om varför och med vilka förbehåll marknaden kan vara just fri (och för vem). Denna nyttotillskrivning formuleras på olika sätt över tid, på sätt som ofta hänger samman med skapandet av subjektiviteter och de aktörer eller egenskaper som på olika sätt uppfattas förborga marknadens dygder och behov.

Länge hängde ju marknadstanken samman med aristokratiska, borgerliga eller på olika sätt elitistiska uppfattningar. Under 1900-talet sker en enorm breddning av vilka grupper som uppfattas ha medborgarskap på denna marknad, allt eftersom människor exempelvis får bankkonton eller blir ägare av bilar, hus och aktier. Från detta perspektiv vill en del se nyliberalismen som en demokratisering; plötsligt i det sena 1900-talet är marknad något som omfattar nästan alla samhällsgrupper. Man kan se samma process som en disciplineringsprocess där individer och grupper också exkluderas och där en viss uppsättning egenskaper premieras på bekostnad av andra. Här ställer idéhistoriker viktiga frågor om vilka som är marknadens subjekt över tid.

Ett fjärde sätt att som idéhistoriker med ett starkt intresse för den politiska idéhistorien närma sig marknaden är att visa att marknadstanken över tid inte bara skriver in sig i de klassiska politiska ideologierna, konservatismen, liberalismen, socialismen, utan också har gett upphov till specifika ideologiska yttringar där marknadsbegreppet står i centrum. Så är exempelvis fallet med nyliberalismen, som ju kan betraktas som en ideologi som sätter relationen mellan marknad, individ och frihet i centrum (även om denna i sig varierar över tid). Idéhistoriker har gjort viktiga bidrag till förståelsen av nyliberalism genom att på olika sätt ta ett steg tillbaka från frågan om huruvida nyliberalismen är så att säga legitim eller inte som politisk ideologi. I stället har fokus satts på att historisera nyliberala texter genom att studera en över tid föränderlig relation mellan begrepp som marknad, individ och frihet, och genom att identifiera

specifika nyliberala aktörsnätverk och hur de vann i inflytande under efterkrigstiden.

Det finns en ouppmärksamman svensk historia här: en av de allra första som använde begreppet ny liberalism var den svenske ekonomen Eli F. Heckscher. Heckschers pamflett *Gammal och ny ekonomisk liberalism* utkom inför riksdagsvalet 1921.

Heckscher varnade svenska liberaler för att gå tillbaka till äldre positioner kring tullstriden och rösträttsfrågan och argumenterade för en ny liberalism orienterad kring självägande individer. För Heckscher var denna marknadsliberalism en väg bort från det han såg som en skräckbild, den så kallade framtidsstaten som skulle kräva in all makt från folket. Heckscher menade att en fri marknad var det enda som kunde garantera individens frihet, men han knöt också marknadstanken till vissa föreställningar om social rättvisa, exempelvis genom en ny progressiv beskattning och jordreform. Sådana tankar blev viktiga inom kooperationen.

Heckschers nyliberalism var alltså mycket annorlunda än den som betydligt senare kom från Milton Friedman, men Heckscher hade faktiskt ett viktigt inflytande på ekonomen och filosofen Friedrich von Hayek, som mycket gärna hade velat se Heckscher bland deltagarna vid det så kallade Mont Pelerin-mötet 1947, som de flesta menar lade grunden för nyliberalismens moderna historia. Från *Gammal och ny ekonomisk liberalism* hämtade Hayek inspiration till tanken om staten som en deterministisk och växande byråkrati, och till kritiken av alla former av "kollektivism" som är den bärande tanken i *Vägen till trälldom* (1944).

Det är intressant att nyliberalismens idéhistoria, eller intellektuella historia, exempelvis Quinn Slobodians bok *Globalister*, fått ett mycket varmt mottagande i Sverige. Uppenbarligen känner vi att dessa idéer om marknaden och individens frihet betyder någonting för oss. Samtidigt tycker jag att försöken att skriva nyliberalismens historia som en ren idéhistoria är, på olika sätt, problematiska. Den har ofta blivit en ovanfrånhistoria, med fokus på eliter bland ekonomer och jurister. Många av

dessas var ganska ensamma röster i sin samtid, vilket gör det paradoxalt att vi i vår samtid uppfattar att de haft stor betydelse för oss. Den intellektuella historien har också inneburit en återgång till en stark betoning av klassiska texter och centrala tänkare, ett slags essentialisering av Idén, ofta på bekostnad av frågor om ekonomisk och social förändring, och också utan analys av det som jag här kallat nyttotillskrivandet, det ständiga bråkandet kring marknadstankens legitimitet. En väsentlig fråga har ofta blivit utan svar i den intellektuella historien: hur blev det möjligt att idéer som efter andra världskrigets slut kom från en liten elit av visserligen tvärsäkra men rätt marginaliserade ekonomer och jurister med Friedrich von Hayek i spetsen kunde bli till något av en samhällsrevolution? Och hur hände detta i Sverige, ett land som visserligen både Hayek och Milton Friedman besökte, men som ändå måste betraktas som historiskt präglad av välfärdsstatlig kultur och starka föreställningar om social universalism, allmän nytta och gemensamt bästa?

Marknaden som social historia

Att besvara sådana frågor kräver ett bredare perspektiv på idéhistoria som en del av en social och ekonomisk förändring. Här har vi i forskningsprogrammet ställts inför en svårighet: perioden framför allt efter 1970 är präglad av mycket omfattande sociala förändringar i det svenska samhället, samtidigt som vi fortfarande saknar en socialhistorisk synes över denna period. Perioden efter 1970 är en där sociala identiteter, föreställningar om klass, individ och kollektiv är extremt rörliga. När vi inledde programmet argumenterade vi för att det som på olika sätt skiljer den svenska utvecklingen från den i exempelvis Storbritannien eller USA är att de nyliberala idéerna i Sverige inte bara kan ses som ett elitdrevet och antistatligt projekt, utan att marknaden på olika sätt skrevs in i välfärdsstatliga institutioner. Här tar marknadsiseringen på olika sätt sin väg genom välfärdsstaten, ibland som en reformprocess, ibland genom att använda dess eliter i näringsliv, folkrörelser och politik, och marknaden talar ofta ett välfärdsstatligt språk kring universalism, trygghet och

sociala rättigheter. Samtidigt blev marknadstanken från 1970-talet och framåt ett framtidsspråk – ett löfte om nya former av frihet och social rörlighet, och i mångt och mycket en central form av social kritik inte bara av välfärdsstaten och socialdemokratien, utan av det svenska samhället, kulturen och mentaliteten.

Föreställningen om marknaden kunde också i en socialt turbulent tid bli till en gemensam horisont för grupper som egentligen hade olika sociala intressen och agendor. Alla dessa var inte nyliberaler och de efterfrågade inte heller nödvändigtvis en perfekt fungerande marknadsekonomi. Snarare är det så att marknaden under 1970-, 1980- och 1990-talen skrevs in i nya konsumtionsmönster, ändrade genusrelationer, en ny populärkultur och i nya medier eller tekniker som ofta medierade skiftet mellan en folkhemsk och en nyliberal logik.

Orsi Husz har skrivit om hur bankerna under efterkrigstiden blir alltmer involverade i människors liv.⁹ Det handlar om att antalet transfereeringar och skatter under efterkrigstiden ökar, så att även välfärdsstaten ser att människor behöver bankkonton. Efter viss debatt accepterades kreditkortet även av kooperationen, som därefter marknadsförde dessa med en omvändning av den gamla sagan om Spara och Slösa – det gällde att lära den svenska befolkningen att Spara i inflationens tidevarv faktiskt var en loser, medan Slösa blev en ekonomisk vinnare. På område efter område kan man under perioden från 1960-talet och framåt se hur marknadstanken förvisso debatteras i politikens höjder, men också blir en vardaglig omvälvningsprocess. David Larsson Heidenblad visar att Sverige är ett av de länder i västvärlden där aktiesparandet växte mest och snabbast under 1960- och 1970-talen. Det skapades organisationer som aktivt lärde ut hur man blir rik och som försvarade aktieägarnas intressen såväl mot välfärdsstaten med dess klåfingriga reavinster som mot företagsledningarna som inte ville sätta aktieintresset först.¹⁰

I näringslivet bröts en gammal folkhemskapitalism, med starka föreställningar om marknaden som en del av det gemensamma bästa, mot en ny storföretagskapitalism som inte tvekade att spela ut det nationella

mot en ny global marknad.¹¹ Nya strejkmönster under 1970- och 1980-talen innehöll krav på rörlighet och självbestämmande, och inte minst kvinnliga arbetsgrupper som lärare, socialarbetare eller städerskor krävde ett nytt gehör för merit och prestation. Städerskor och sekreterare verkade vara de första yrkesgrupperna att outsourca, som såg att de kunde använda företagsformen som en form av kritik av patriarkala arbetsgivare och som en väg till social mobilitet.

På 1980-talet tog en ny generation plats. Denna generation växte upp med välfärdsstaten som kösamhälle. Delar av Stockholms ungdom läste den amerikanska filosofen Ayn Rand efter hennes död 1982 och bildade nyliberala och libertarianska föreningar. En teknisk revolution blev helt central för denna ungdomsrörelse, nämligen videokassetten, för på video kunde man sprida Rands föreläsningar – liksom Milton Friedmans tv-serie *Free to choose*, som SVT avböjde att köpa in. Under 1980-talet drev den så kallade Frihetsfronten ett antal tryckfrihetsmål och propagerade för fri porr och fria droger, svartarbete och avskaffat alkoholmonopol. Bland dessa ungdomar fanns ett radikalt och utopiskt marknadsbegrepp som vände sig mot alla former av välfärdsstatlig intervention och censur. Många av dessa ungdomar kom från science fiction- eller punkkultur, libertarianismen blev en eskapism från välfärdsstaten.

1978 blev fransmannen Henri Lepages bok *Imorgon kapitalism* en bästsäljare. Varför det? Är det här verkligen texten som en idéhistoriker ska uppfatta som relevant, eller var texten egentligen mer en symbol, på samma sätt som till exempel ett dollartecken på en kavaj eller andra marknadsartefakter som florerade från 1980-talet och framåt?

Brittiska socialhistoriker har menat att nyliberalism kan analyseras som en populär samhällskritik som grep över många samhällslager. De menar att det brittiska samhället under lång tid var ett starkt klass-samhälle där man visste sin plats i en social ordning. I modern tid kom överheten att symboliseras av Labourpartiet och fackföreningarna, och marknadstanken kunde då bli en del av en klassupplösning. I den svenska 1900-talshistorien är det tydligt att marknadstanken innehåll-

ler identiteter som är lite obestämbara och som går på tvärs med klasspolitiska konstruktioner. En del av dem är gamla, konsumentintresset exempelvis, som ju försvarats av kooperationen sedan tidigt 1900-tal. Tjänstemannaidentiteten växer i betydelse från 1950-talet och framåt. Andra, exempelvis aktieägaren eller libertarianen, är nya. Det här sociala spelet kring marknadstanken – som förstås också måste innehålla dem som protesterade mot den – är centralt för att förstå nyliberalismens historia.

Avslutningsvis är marknad naturligtvis ytterst en maktfråga, och den socialhistoria jag här skissat har sina konsekvenser i de ojämlikhetstal som ökar under perioden från det sena 1970-talet och framåt. På många sätt är det de spruckna löftenas tid vi lever i nu, och spruckna marknadsloften besitter en enorm sprängkraft i historien. Här får idéhistoriker inte tappa bort frågan om makten, utan de måste måna om dialogen med andra discipliner som har större förståelse för ekonomiska och sociala processer, och till dem föra fram det som faktiskt är avgörande bidrag till en maktanalys inom idéhistorien. Beståndsdelarna i denna maktanalys är historisering, det vill säga att förstå idéutveckling i en ekonomiskt och socialt föränderlig kontext, och kontextualisering, det vill säga att uppmärksamt fundera över relationen mellan idéer och social förändring och undvika att förlägga idévärlden enbart till eliternas sfär.

Inträdesföredrag den 7 januari 2025.

N O T E R

1. Jacobsson 2024.
2. Koselleck 2004.
3. Andersson *et al.* 2023.
4. Runefelt 2005.
5. Grewal 2016.
6. Dalrymple 2019.
7. Simonsson 2021.

8. Linnarsson & Hallenberg 2014.
9. Husz 2025.
10. Larsson Heidenblad 2020.
11. Glover, kommande.

R E F E R E N S E R

- ANDERSSON, JENNY, ORSI HUSZ, DAVID LARSSON HEIDENBLAD & NIKOLAS GLOVER red. 2023. *Marknadens tid. Mellan folkhems kapitalism och nyliberalism*, Lund: Nordic Academic Press.
- DALRYMPLE, WILLIAM 2019. *The anarchy. The relentless rise of the East India Company*, London: Bloomsbury Publishing.
- GLOVER, NIKOLAS kommande, Institutionen för ekonomisk historia, Uppsala universitet.
- GREWAL, DAVID 2016. "The political theology of laissez-faire. From philia to self-love in commercial society", *Political Theology* 17:5, s. 417-433.
- HUSZ, ORSI 2025. *Bankminded*, New York: Palgrave, kommande.
- JACOBSSON, LIZA 2024. *Hitta hem på marknaden. Den finansialiserade hemägarideologin i Sverige och Estland 1970-2007*, Södertörn doctoral dissertations, Huddinge: Södertörns högskola.
- KOSELECK, REINHART 2004. *Futures past. On the semantics of historical time*, New York: Columbia University Press.
- LARSSON HEIDENBLAD, DAVID 2020. "Financial knowledge. A rich new venture for historians of knowledge", i Johan Östling, David Larsson Heidenblad & Anna Nilsson Hammar red., *Forms of knowledge. Developing the history of knowledge*, Lund: Nordic Academic Press, s. 47-58.
- LINNARSSON, MAGNUS & MATS HALLENBERG red. 2014. *Politiska rum. Kontroll, konflikt och rörelse i det förmoderna Sverige 1300-1850*, Lund: Nordic Academic Press.
- RUNEFELT, LEIF 2005. *Dygden som välståndets grund. Dygd, nytta och egen nytta i frihetstidens ekonomiska tänkande*, Stockholm: Stockholms universitet.
- SIMONSSON, IDA 2021. *The order of value. Christian theology and the market economy*, Uppsala studies in systematic theology and worldviews 6, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- ÅSTRÖM RUDBERG, Elin kommande, Institutionen för ekonomisk historia och internationella relationer, Stockholms universitet.